

આધુનિક યુગમાં માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીની ભૂમિકા

શ્રી મગનભાઈ એચ. દેસાઈ

પીએચડી સ્ટુડન્ટ, રાય યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ડૉ. ઉમેશ એ. પટેલ

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ટેકનોલોજી, વાસદ

• પ્રસ્તાવના :

૨૦મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી ક્ષેત્ર કલ્પનાતીત સંશોધનો થયા. જેનાથી સમગ્ર માનવ પ્રભાવિત થયું. માહિતી ટેકનોલોજી અને પ્રકાશન ક્ષેત્રના આવિષ્કારે દરેક ક્ષેત્રમાં પરિવર્તન આણ્યું તેથી ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રો પણ માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીનાં આગમનથી ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોની વિધિ - વિધાનમાં પરિવર્તન આવ્યાં છે.

વિજ્ઞાન ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રે થઈ રહેલા સતત આમૂલ પરિવર્તન પામતી ગ્રંથાલય પ્રત્યાયન અને પ્રૌઘોગિક પદ્ધતિ પ્રશસ્ય છે. વિકાસને કારણે સમાજનો સામાજિક અને આર્થિક વિકાસ યથોચિત થયો છે. પરિણામે પ્રકાશન ક્ષેત્રે પણ સતત વૃદ્ધિ થયા કરે છે. આમ નવી માહિતીનું સર્જન સતત શીઘ્રાતિ શીઘ્ર અને વિપુલ પ્રમાણમાં થયા જ કરે છે. આ પરિસ્થિતિ માટે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીને આભારી છે . કોમ્પ્યુટરની શોધથી અદ્યતન વિકાસ દ્વારા વૃદ્ધિ પામતી માહિતીના વ્યવસ્થિકરણની વ્યવહારિક પ્રક્રિયાને સરળ કરવાની આશા જન્મી છે. આમ કરવટ બદલતી ગ્રંથાલયલક્ષી સેવાઓમાં કોમ્પ્યુટરના ઉપયોગથી માહિતીનો સંગ્રહ અને પુનઃ પ્રાપ્તિની પ્રક્રિયામાં સરળતા તથા સતત ગતિશીલતા આવી છે. આજના વિકસતા યુગમાં ગ્રંથાલયલક્ષી અને પ્રૌઘોગિક ટેકનોલોજી ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોનાં કાર્યોમાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે.

• માહિતી એટલે શું ?

- ◆ કોઈ વિષય સંબંધિત સત્યોને કહે છે. - જે બીકર
- ◆ માહિતી એટલે સાચી સમજ. - હેલપ્રિન
- ◆ માહિતી એટલે સંદેશાની પ્રાપ્તિ. - નીલમ ઘન
- ◆ માહિતીએ રજુઆત સત્યો અથવા આકૃતિઓનું સંકલન હોય છે. - હોર્ફ મેન

- ◆ માહિતી એટલે કોઇપણ વિષય અંગેનો વૃતાંત. - બ્રેકર
- ◆ સંદેશાનું માધ્યમ માહિતી મનાય છે. - લુન
- ◆ મસ્તક સુધી વિચારનું અભિનયન થાય છે. - વિશ્વનાથન
- ◆ માહિતી અને સાચું જ્ઞાન અન્યોન્ય સબંધ ધરાવે છે - બોધ
- ◆ માહિતી માણસનો મોટો મિત્ર છે. - હોલ્ટન
- ◆ માહિતી સંશોધનની સાચી સંજીવની છે - હોલ્ટન

● અર્થ :-

કોઇપણ વિષય સંબંધિત સત્ય અને તેનું વ્યક્તિ -વ્યક્તિ વચ્ચે પ્રત્યાયન સંભવે તેને માહિતી કહે છે.

● માહિતી વિજ્ઞાનને મૂળવતી સમસ્યાઓ :-

૧. બહુલક્ષી વિકાસ
૨. નિયંત્રણ
૩. શિથિલ સંગઠન
૪. પુનઃ પ્રાપ્તિ
૫. જ્ઞાન વિસ્ફોટ
૬. ભાષા અવરોધ
૭. અવકાશ અવરોધ
૮. રાજકીય અવરોધ
૯. સામાજિક અવરોધ

● માહિતીના લક્ષણો :-

૧. જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે તેનું પ્રથમ સોપાન છે.
૨. માહિતીનો ઉત્પાદન અને પ્રક્રિયા ઉભય પક્ષનો સમાવેશ થાય છે.
૩. માહિતીનો આર્થિક સમૃદ્ધિમાં અધિકાંશ આધાર રહે છે.
૪. માનવીની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ અને કાર્યમાં માહિતી સમાવિષ્ટ હોય છે.
૫. માહિતીએ કોઇપણ રાષ્ટ્રના વિકાસ માટેનો મહામુલો સ્રોત છે.
૬. માહિતી વ્યાપાર અને ઔદ્યોગિક વિકાસ માટેનો આધારસ્તંભ છે.
૭. માહિતી એ દેશની રાષ્ટ્રીય સંપત્તિ છે.
૮. માહિતી માનવીય વ્યવહારની શક્તિનું સશક્તિકરણ છે.

• માહિતીની મહત્તા :-

- કોઇપણ લેખિત સામગ્રીનું માળખું આપણી ધારણા બદલવા માટેની ક્ષમતા ધરાવે તો તેને માહિતી કહેવાય છે.
 - એવું કોઇપણ પરિબલ જે અનિશ્ચિતતાઓને ઓછી કરી શકે તેને માહિતી કહેવાય .
 - માહિતી એ પ્રતિક છે કે પ્રતીકોનો સમૂહ છે કે જે આગવો અર્થ ધરાવે છે.
- આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે માહિતીમાં નીચે મુજબની લાક્ષણિકતાઓ રહેલી છે.

• લાક્ષણિકતાઓ :-

- જથ્થો
- માહિતી અર્થસભરતા
- માળખું – માહિતી /તાર્કિક સંબંધ એકબીજા સાથે હોવો જોઇએ.
- ભાષા- માહિતીમાં ગુણવત્તા હોવી જોઇએ તેમજ તે સંપૂર્ણ હોવી જોઇએ. અધૂરી વિગતથી માહિતી બનતી નથી.
- મૂલ્ય – કોઇ પણ માહિતી કાયમી મૂલ્ય ધરાવતી હોવી જોઇએ.

• માહિતી પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીનો અર્થ :-

માહિતી પ્રત્યાયન ટેકનોલોજી એટલે વિશાળ અર્થમાં પ્રયોજાતો પ્રેરણાત્મક શબ્દ છે. જેમાં માહિતીનું સ્થાન, પ્રક્રિયા, પુનઃ પ્રાપ્તિ , સંગ્રહ અને તેનું પ્રત્યાયન વગેરે પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. આધુનિક યુગમાં બૃહદ પ્રલેખો તરફથી સૂક્ષ્મ પ્રલેખો ભૂતકાલીન માહિતી તરફની અદ્યતન માહિતી મળવા લાગી. જ્યારથી ગ્રંથાલય વિજ્ઞાને માહિતી વિજ્ઞાન તરફ સતત પ્રયાણ કર્યું. ત્યારથી માહિતી વિજ્ઞાનમાં માહિતીની પ્રત્યાયન અને પ્રક્રિયા માટે યાંત્રિકકરણમાં વિજાણુંજન્ય સુક્ષ્મ વિજાણુંકીય સાધનોનો અધિક ઉપયોગ વધ્યો છે. જેના લીધે માહિતી વિજ્ઞાનએ માહિતી પ્રૌઘોગિક ટેકનોલોજીમાં પરિણમ્યું છે. માહિતી ટેકનોલોજી બધી જ પ્રવૃત્તિઓ સાથે સંકળાયેલ છે. જેના લીધે કોમ્પ્યુટીંગ, માઇક્રો, ઇલેક્ટ્રોનિક્સ અને ટેલીકોમ્યુનિકેશનની સાધન સામગ્રી સાથે સીધો સંબંધ ધરાવે છે. આમ, માહિતી પ્રક્રિયા, માહિતીનું વહન અને પ્રાપ્તિ ઓછામાં ઓછા સમયમાં શક્ય બને છે. ગ્રંથાલયલક્ષી સેવાઓ ઓછા સમયમાં અસરકારક રીતે અપાય છે તે ઉપભોક્તાઓને આનંદીત કરે છે.

• માહિતી પ્રૌઘોગિક ટેકનોલોજી નો ગ્રંથાલય ક્ષેત્ર પ્રવેશ :-

વધારેમાં વધારે ઉત્પન્ન થતી માહિતીના પ્રત્યાયનની આ રોજિંદી સમસ્યા જટિલ બનતી જાય છે. આમ , માહિતીને વ્યવસ્થિત કરવાની જરૂરીયાત જણાય છે. ગ્રંથાલયોમાં આ માહિતીના પ્રસારણ માટે તેની

પરંપરાગત પદ્ધતિ જેવી કે વર્ગીકરણ , સુચીકરણ વાડમયસુચી વગેરેનો ઉપયોગ કરે છે. પણ આ પદ્ધતિ ભૂતકાળના સમયમાં મંદગતિએ ચાલતી હોવાથી ઉપભોક્તાઓને યોગ્ય હતી. આજના આ આધુનિક યુગમાં ઘણી ટાંચી પડવા લાગી છે. આથી માહિતીના પ્રત્યાયન માટે પ્રલેખન સેવાઓ જેવી કે નિર્દેશીકરણ સારાંશીકરણ , અનુવાદસેવા પ્રતિનિર્માણ સેવાઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો. પરંતુ આ બધીજ સેવાઓ અપુરતી હોય તેવું લાગ્યું. વળી અદ્યતન શોધો વિજ્ઞાન અને પ્રૌઘોગિકી ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રમાં થતી રહે છે તે ગ્રંથાલયનું ગૌરવ ગણાય છે. આધુનિક સમયમાં સાધનસામગ્રી ધ્વારા માહિતીને સુવ્યવસ્થિત કરવાનું સરળ અને શીઘ્ર બનશે. તથા કોમ્પ્યુટરના ઉપયોગથી માહિતીનો સંગ્રહ અને પુનઃ પ્રાપ્તિની પ્રક્રિયામાં સરળતા તથા ગતિશીલતા આવી છે. ગ્રંથાલય ગરિમા ગૌરવસ્પદ બનતી હતી .માહિતી પ્રત્યાયની પ્રક્રિયામાં અદ્યતન પ્રૌઘોગિકી ટેકનોલોજીનો આવિષ્કાર થવાથી માહિતી પ્રાપ્તિમાં સમય ખુબજ ઓછો જાય છે. દિવસે દિવસે કોમ્પ્યુટરની કાર્યક્ષમતામાં સુધારો થવા લાગ્યો છે. કોમ્પ્યુટર વધું પડતા સસ્તા થવા લાગ્યા છે. આથી અદ્યતન ગ્રંથાલય પ્રૌઘોગિકની પ્રત્યાયનની પ્રક્રિયાને નોંધપાત્ર અસર કરી છે.

• પ્રત્યાયન પ્રૌઘોગિકી ટેકનોલોજી :-

માઇક્રોપ્રોસેસર કારણે માહિતી આદાન -પ્રદાનમાં ઘણી નવીનતા તથા શીઘ્રતા આવી છે. માઇક્રો એટલે કે સુક્ષ્મ કોમ્પ્યુટરના લીધે વિશાળ પદ્ધતિમાં તેનો ઉપયોગની સાથે સાથે માહિતી સંગ્રહ , તેની પુનઃપ્રાપ્તિ વગેરેના માધ્યમોમાં આમુલ પરિવર્તન આવતું જાય છે. વિવિધ મેઝેશીયમ માધ્યમો દ્વારા માહિતીના સંગ્રહની સુવિધા પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે. આ સિવાય ફ્લોપી - ડિસ્ક, માઇક્રો ફ્લોપી વિડીયો ડિસ્ક, જેમાં અસંખ્ય માત્રામાં માહિતીનો સમાવેશ કરીને તેનો સંગ્રહ કરી શકાય છે. તેમાં કોમ્પ્યુટર પ્રૌઘોગિકી ટેકનોલોજી અને પ્રત્યાયન કોમ્પ્યુનિકેશન કહેવામાં આવે છે. માહિતી વિનિયમ માટે કોમ્પ્યુનિકેશન ટેકનોલોજી અસ્તિત્વમાં આવી છે. જેને કોમ્પ્યુનિકેશન કહેવામાં આવે છે માહિતી વિનિમય માટે કોમ્પ્યુનિકેશન ટેકનોલોજી નો ઉપયોગ કરવામા આવે છે.

ગ્રંથાલયની ગૌરવપદ સેવાઓ ઉપભોક્તાઓની માગણી યથોચ્છિત અને યથાશીઘ્ર ઉપલબ્ધ થવી જોઇએ . નિષ્ક્રીય યંત્ર સામગ્રી ઉમદા સંચાલનના કારણે સક્રિય બને સુશીઘ્રતાથી સંપન્ન થતી સેવાઓમાં ઓછા દામમાં અધિક ઉપલબ્ધ થાય તો જ સેવાઓમાં શીઘ્રતા આવે આધુનિક અદ્યતન ગ્રંથાલય પ્રત્યાયન અને પ્રૌઘોગિકી સેવા શીઘ્રાતી શીઘ્ર સુલભ થાય તો ગ્રંથાલય સ્વયં સંચાલનનો સેવાઓમાં સાક્ષાતર સર્જશે.

• માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજી અને ગ્રંથાલયિત્વ :-

• માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજી :-

માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજી શબ્દાર્થમાં ત્રણ મુખ્ય ઘટકોનો સમાવેશ થયેલો રહ્યો છે.

- (૧) માહિતી
- (૨) પ્રત્યાયન
- (૩) ટેકનોલોજી

આમ ઉપર્યુક્ત શબ્દ વિભાજનના આધારે એમ અર્થઘટન કરી શકાય કે “ માહિતીનું ટેકનોલોજીનાં અદ્યતન ઉપકરણોના ઉપયોગ થકી આદાન પ્રદાન/સંચાલન એટલે માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજી.

- ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં :-ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના સંદર્ભમાં એમ અર્થઘટન કરી શકાય કે, ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોમાં સંગ્રહિત મુદ્રિત માહિતી સંગ્રહનું તેમજ ગ્રંથાલયની સર્વ વિધિવિધાનનું ટેકનોલોજીના અદ્યતન ઉપયોગ થકી સંચાલન અને વ્યવસ્થાપન.

- માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીના ઘટકો :-

માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીએ પદ બહુવિધ પ્રમાણમાં ટેકનોલોજીનો સમાવેશ કરે છે. જેની અંતર્ગત કોમ્પ્યુટર, પ્રત્યાયન અને સૂક્ષ્મ વિજ્ઞાણકીય પર આધારિત ટેકનોલોજીનો સમાવેશ થાય છે. ટેકનોલોજી અને પ્રત્યાયનના વિવિધ ઉપકરણો / ઘટકો અંતર્ગત ટેલિફોન, ટી.વી., મોબાઇલ ફોન, ઈન્ટરનેટ, www.e-mailk, Lan, Isp, વિડીયો કોન્ફરન્સર અને સેટેલાઈટ કોમ્યુનિકેશન ટેકનીક, સંગ્રહ ડિવાઈઝ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

- માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજી અને ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રો:-

માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીના આવિષ્કારે ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોની પરંપરાગત વિધિ વિધાનમાં પરિવર્તન આણ્યું છે.

અર્વાચીન માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીના આ વિજ્ઞાણકીય માધ્યમોના યુગમાં ગ્રંથાલયો માત્ર ગ્રંથસ્થ સાહિત્ય સામગ્રી પૂરતા સિમિત નહીં રહેતા અગ્રંથસ્થ સાહિત્ય સામગ્રી સુધી રૂપાંતરીત થયા છે. ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોનું કાર્ય ગ્રંથોની આપ-લે કરવામાંથી વિસ્તૃત થઈને માહિતીને આપ-લે કરવા સુધી વિસ્તરણ પામ્યું છે. પ્રકાશન વિસ્ફોટને કારણે માહિતી અકલ્પીય પ્રમાણમાં પ્રકાશિત થવા લાગી છે. માહિતીના અકલ્પિત પ્રકાશનને કારણે તાજેતરમાં પ્રકાશિત થયેલ માહિતી ક્ષણવાર અનુનેય રહેતી નથી. તો બીજી બાજુ ટેકનોલોજીના વિકાસને કારણે ઉપભોક્તાઓના માહિતી શોધ – માહિતી પ્રાપ્તિના અભિગમોમાં આમુલ ફેરફારો આવ્યા છે. વર્લ્ડવાઇડ વેબ અને ઈન્ટરનેટના માધ્યમોના પરિણામરૂપ વિપુલ પ્રમાણમાં સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સંચિત માહિતીની પ્રાપ્તિ ટેકનોલોજીની સહાયથી સરળ બની છે. અને ઈન્ટરનેટ પર ઉપલબ્ધ માહિતી સ્ત્રોતો

તેમજ ઉપભોક્તાઓમાં આવેલ માહિતી શોધ પ્રાપ્તની વર્તણૂકના કારણોસર ઉપભોક્તાઓ ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોનાં ઉપયોગથી કંઈક અંશે વિમુખ થયાં છે.

- માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીનું ગ્રંથાલયમાં અમલીકરણ :-

ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોમાં માહિતી અને ટેકનોલોજીનું અમલીકરણ નીચે જણાવેલ ક્ષેત્રોમાં કરી શકાય છે.

(અ) ગ્રંથાલય યાંત્રિકીકરણ

ગ્રંથાલય યાંત્રિકીકરણ અંતર્ગત વિવિધ ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોમાં યાંત્રિકીકરણ અંતર્ગત વિવિધ ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોમાં યાંત્રિકીકરણ અંતર્ગત વિવિધ સોફ્ટવેર ચાલક પદ્ધતિ (Operating System) પ્રાપ્ય છે. જેવી કે (Windows NT, XP, SQL Server, MS DOS, Linux, TINLIB, XLIB, SOUL, LIBRARIAN, ALIS, WIN ISIS, Libsys વગેરે જેનાં ઉપયોગ થકી ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોનાં વિવિધ વિભાગો જેવા કે , ૧. Acquisition 2. Circulation 3. Serial Control 4. OPAC 5. Catalogue 6. Administration વગેરેમાં કમ્પ્યુટરીકરણ કરી શકાય છે.

(બ) ડિજિટલાઇઝેશન

જેની અંતર્ગત વિવિધ સોફ્ટવેર તેમજ હાર્ડવેર પ્રાપ્ય છે જેના ઉપયોગ થકી સંગ્રહને ડિજિટલ સ્વરૂપે ઉપયોગી બનાવી શકાય છે.

(ક) સંગ્રહ ડિવાઇસ

જેની અંતર્ગત ફ્લોપી, સીડી, પેન ડ્રાઇવ, પ્રાપ્ય છે. જેની અંતર્ગત ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોનું સાહિત્ય સંગ્રહ સાચવી શકાય છે.

- માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજી અને ગ્રંથાલય વ્યવસાયિકો :-

ટેકનોલોજીના આ પરિવર્તન પામતા સમયમાં બદલાતી જતી ટેકનોલોજીથી સતત સાક્ષર થઈ પ્રત્યાયન અને ટેકનોલોજી પ્રાપ્તિમાં આવેલ અભિગમોને ધ્યાનમાં રાખી વધુને વધુ ઉપભોક્તાઓ બની, ટેકનોલોજી આધારીત વધુમાં વધુ સેવાઓ પુરી પાડી ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન વ્યવસાયની પ્રતિષ્ઠામાં ઉત્તરોત્તર વધારો કરવાનો છે.

- માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ :-

ઉપભોક્તા શિક્ષણ પરંપરાગત માધ્યમ અને અપરંપરાગત માધ્યમ થકી આપી શકાય. અહીં ફક્ત અપરંપરાગત માધ્યમની ચર્ચા કરેલ છે. જેમાં માહિતી પ્રત્યાયન પ્રોદ્યોગિકી માટે ઉપયોગમાં લેવાની પદ્ધતિઓ જણાવેલ છે.

(૧) Taps Slide Method :-

આ પદ્ધતિમાં ગ્રંથાલય વ્યવસ્થા સ્ત્રોતોની ગોઠવણી , શોધ પદ્ધતિ તેમજ અન્ય સેવાઓ વગેરે દર્શાવાતી લગભગ ૫૦ slide બનાવી શકાય છે. અને એક પછી એક પ્રોજેક્ટર પર દર્શાવી શકાય છે .જેમાં લગભગ કુલ મળીને ૧૫ મિનિટનો સમય થવો હિતાવહ છે. આ પદ્ધતિ ને ગમેતે સ્થળે , ગમેતે સમયે પુનરાવર્તિત કરી શકાય છે.

(૨) વિડિયો ફિલ્મ :- ગ્રંથાલય વ્યવસ્થા,ગ્રંથાલયમાંના વિવિધ વિભાગોનું સ્થાન, કર્મચારીઓની કામગીરી વગેરે બાબતોની એક ફિલ્મ બનાવી ઉપભોક્તાઓને તેનાથી માહિતગાર કરી શકાય. આ પદ્ધતિનો મુખ્ય ફાયદો એ છે કે ઉપભોક્તાને શિક્ષણ આપવા ઉપભોક્તાની ગ્રંથાલયમાં ફરજિયાત હાજરી અનિવાર્ય નથી. ગમે તે સ્થળે જઈને આ પદ્ધતિથી ઉપભોક્તાને ગ્રંથાલય સેવાઓથી અભિમુખ કરી શકાય.

(૩) સંગીત સાથે સંવાદ :- ગ્રંથાલય સેવાઓથી સુપરિચિત કરાવવા ગ્રંથાલય સેવા,કાર્યો ઉદ્દેશો અને સ્ત્રોતની માહિતી દર્શાવતા સંવાદ ઓડિયો કેસેટમાં કંડારીને ઉપભોક્તાને શિક્ષણ આપી શકાય. સંવાદ સાથે પાશ્ચાત્યમિકામાં હળવું સંગીત અસરકારક બની રહેશે. આ સાથે ગ્રંથાલય ઉપચારો અંગેનો સંવાદ વ્યવસાયિક વ્યક્તિ પાસે રેકોર્ડ કરાવવો.

(૪) ફોટોગ્રાફી :- કોમ્પ્યુટર ઉપર “ ઉપભોક્તા શિક્ષણ ” નામનું ફોલ્ડર બનાવી ગ્રંથાલય સ્ત્રોત, સેવા, કાર્યો, વિભાગો, વગેરેને લગતા ફોટોગ્રાફ મૂકી ઉપભોક્તાઓને આના ધ્વારા ઉપભોક્તા શિક્ષણની તાલીમ આપી શકાય.

(૫) દ્રશ્ય - શ્રાવ્ય :

નવીન ઉપભોક્તા ગ્રંથાલયોમાં પ્રવેશે ત્યારથી ગ્રંથાલય તેમને ઉપભોક્તા શિક્ષણ આપે ત્યાં સુધીની તમામ ક્રિયા - પ્રક્રિયાની સ્ક્રીપ્ટ શ્રાવ્ય રીતે તૈયાર કરી મોટા સમુદાય સમક્ષ એલ.સી.ડી.સ્ક્રીન પર પ્રદર્શિત કરી શકાય. તેમજ ધ્વનિ અંકિત કરી તેનો વ્યક્તિગત રીતે પણ લાભ લઈ શકાય.

ઉપસંહાર :-

આમ માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીના આવિષ્કારથી ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રો સમક્ષ આવેલ તકો અને પડકારોને યોગ્ય પ્રતિસાદ આપવો જોઈએ. ગ્રંથાલય અને માહિતી વ્યવસાયિકોએ તેનાથી વધુમાં વધુ સાક્ષર બની ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોમાં તેમના યોગ્ય અમલીકરણ ઉપયોગો થકી માહિતી, જ્ઞાનનું અને સ્ત્રોતનું યોગ્ય સંચાલન અને વ્યવસ્થાપન કરી ઉપભોક્તાઓને વધુમાં વધુ સેવાઓ પૂરી પાડવાના પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. જેનાથી ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોની પ્રતિષ્ઠામાં ઉત્તરોત્તર વધારો થઈ શકશે.

સંદર્ભ સૂચિ

૧. પ્રજાપતી , મણિભાઈ , એકવીસમી સદીમાં ગ્રંથાલયોનું ભાવિ પૃષ્ઠ:૪૮-૫૧
૨. વિહોલ , હિરલ એસ. , ગુજરાત રાજ્યના વિશ્વવિદ્યાલય ગ્રંથાલયોમાં માનવ સંશોધનનો સુવિકાસ અને માનવીય સંબંધો - એક અભ્યાસ.
૩. પારેખ , યોગેશ આર. , ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ – ૨૦૦૮, પૃષ્ઠ:૧૧૨
૪. પટેલ , નિલેશ એ. ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ – ૨૦૦૮ પૃષ્ઠ :૧૧૬